

Коваленко О.В., д.е.н., професор
зав. кафедри економіки підприємства

Фомінов І.В.

Запорізька Державна Інженерна Академія
bloodelf-08@mail.ru

РОЗРОБКА ШЛЯХІВ ВИХОДУ ПІДПРИЄМСТВА З КРИЗОВОГО СТАНУ

Коваленко А.В., Фомінов І.В. Розробка шляхів виходу підприємства з кризового стану. У статті розглянуті найбільш поширені методики визначення кризового стану підприємства. Виділено основні принципи та закономірності розвитку бізнесу в умовах кризи. Визначено напрями виходу підприємства з кризового стану.

Коваленко О.В., Фоминов И.В. Разработка путей выхода предприятия из кризисного состояния. В статье рассмотрены наиболее распространённые методики определения кризисного состояния предприятия. Выделены основные принципы и закономерности развития бизнеса в условиях кризиса. Определены направления выхода предприятия из кризисного состояния.

Kovalenko O., Fominov I. Analysis of crisis exit strategies for company. The article describe the most common methods of determining the critical situation of an enterprise. The basic principles and regulations are allocated in crisis situations to develop a business. Directions of a company to overcome the crisis are also indentified.

Вступ. Актуальність теми визначена, в першу чергу, об'єктивно важливою роллю промислових підприємств у сучасній соціально орієнтованій ринковій економіці, перехід до якої є головним вектором реформ в Україні. Промислове підприємство - це істотна складова ринкового господарства, невід'ємний елемент конкурентного механізму.

Об'єктом дослідження є процеси антикризового управління, спрямовані на діяльність групи підприємств Дослідно-Експериментального Механічного Заводу, а саме: ТОВ «ЗТЕП»; ТОВ «ДЕМЗ-Інжиніринг»; ТОВ «ЗКМК»; ТОВ «ДЕМЗ».

Метою роботи є розробка шляхів виходу промислових підприємств з кризового стану.

Результат дослідження. Для збереження позицій підприємства у передбанкрутний період повинна проводитись реструктуризація підприємства. Реструктуризація підприємства – це проведення організаційно-економічних, правових, технічних комплексних дій, спрямованих на зміну структури, форми власності, організаційно-правової форми підприємства з метою підвищення ефективності виробництва, збільшення об'єму випуску продукції, фінансового оздоровлення. Без підтримки держави і без власної внутрішньо-групової

взаємодії підприємство не завжди може протистояти у конкурентній боротьбі великому капіталу, відстоювати свої економічні, політичні та соціальні інтереси. Потенціал сучасної галузі промисловості залишається нереалізований та невикористаний на сьогодні у ринковій економіці України. Існують серйозні економічні та адміністративні проблеми для адаптації нових підприємств на ринку і в подальшому розвитку підприємницької діяльності. Ситуація, що склалася, з 90-их років відкриває безмежні можливості для корупції, також завдяки недосконалості законодавчої бази найбільш масовою жертвою на місцевому рівні є бізнесмени дрібного бізнесу. Під час кризового стану майже усі підприємства не захищені від банківського тиску, саме через це відчуваються значні перешкоди в розвитку усієї галузі, яка діє в неймовірно складних умовах для існування в ринковому середовищі. Для групи підприємств Дослідно-експериментального механічного заводу невігідна в цілому підприємницька діяльність у сфері виробництва, і воно намагається затвердитися в торгівлі та посередництві, бо саме ці галузі більш конкурентоспроможні та зручні для підприємств.

Щодо банкрутства підприємства законодавство України можливо віднести до недосконалих через прогалини у можливості реєстрації та створення нових інноваційних підприємств. При реєстрації засновниками підприємств можуть бути юридичні та фізичні особи, які бажають займатись бізнесом чи вже займаються згідно з законодавством. Тобто будь-яка новостворена фірма, зберігає свій пріоритетний вид діяльності. Засновниками-власниками, можуть бути відповідно держава, колектив, бізнес. Діяльність кожного з них регулюється діючим законодавством згідно з господарським та податковим кодексом.

Отже, підприємство - самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торгівельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому господарським кодексом України та іншими законами. Підприємство - досить поширена форма господарювання. Саме підприємство, як вид економічної діяльності, здатне найоперативніше реагувати на кон'юнктуру ринку і таким чином надавати ринковій економіці необхідної гнучкості у розвитку, але через недостатню розвиненість галузей неможливо більш суттєво впливати на ринок за допомогою цієї властивості.

Залежно від основних форм власності (приватна, колективна, державна), виділяють такі організаційні види підприємств: одноосібне володіння, акціонерні товариства, державне підприємство.

Одноосібне володіння - підприємство належить одному власнику, що самостійно веде справу, отримує весь дохід і несе відповідальність за ризик від бізнесу. Відповідно до такої форми власності є свої позитивні та негативні моменти. До перших належать: економічна свобода дій у підприємницькій діяльності, високий безпосередній стимул до ефективного виробництва, низькі витрати на апарат управління. Недоліками одноосібних володінь є те, що в

обороті підприємства тільки власних фінансових ресурсів недостатньо для швидкого розширення виробництва, а банківська система та комерційні структури неохоче надають їм кредити у достатніх розмірах та під достатньо низькі відсотки. Велика кількість обов'язків, які покладаються на власника підприємства у виробничій, комерційній, технічній та інших сферах, нерідко призводить до помилкових управлінських рішень, що стають причиною не тільки значних неефективних витрат, а навіть банкрутства та ліквідації підприємства. Саме через це одноосібні володіння у країнах з розвинутою ринковою економікою є досить поширеною та відповідно є найменш стійкою формою організації. Кожен рік значна кількість підприємств як виникає, так і припиняє свою діяльність.

Товариство - форма організації бізнесу, що засновується на об'єднанні (пайовому, дольовому, акціонерному) майна різних власників це, створює передумови до, по-перше, одержання підприємством з такою формою власності прибутку та розподілу його між членами підприємства, пропорційно до паїв та акцій, відповідно до реєстрації. По-друге, надання права голосу отримується пропорційно до кількості паю, долі чи акцій. Товариства бувають закритої форми, де зміна власників паїв та акцій відбувається лише зі згоди більшості членів організації чи фірми. Кількість членів товариства, які особисто беруть участь у роботі, відносно невелика. Розрізняють такі види партнерства:

- повне товариство (товариство з необмеженою відповідальністю);
- товариство з обмеженою відповідальністю;
- змішане (командитне) товариство.

Найпоширенішим є повне товариство (товариство з необмеженою відповідальністю). Його учасники несуть відповідальність за збитки фірми в розмірах свого внеску та свого особистого майна. Найчастіше подібна форма власності використовується невеликими фірмами у сфері професійних послуг (юридичних, аудиторських, медичних тощо). Виділяють декілька підвидів повних товариств (товариств з необмеженою відповідальністю):

- публічне акціонерне товариство
- приватне акціонерне товариство

У товариствах з обмеженою відповідальністю майнова відповідальність власників не перевищує суми, яку вони внесли при створенні товариства. Такі форми власності здебільшого використовуються для накопичення капіталу та інвестування (вкладання) до інших сфер підприємства: будівництва та ін., тобто використовується у більш капіталомістких сферах господарювання.

У змішаному (командитному) товаристві здебільшого є члени, які беруть участь у підприємстві за принципом повної (необмеженої) відповідальності (дійсні члени) та принципом обмеженої відповідальності, майнова відповідальність яких поширюється лише на внесок, зроблений учасником у капітал товариства. Право приймати рішення на загальних зборах товариства мають тільки дійсні члени товариства, з повною (необмеженою) відповідальністю.

Одним з ключових критеріїв, за яким підприємства можна ділити, – це кількість працюючих робітників на підприємствах.

У період переходу до соціально-орієнтованої ринкової економіки підприємства сприяють розвитку конкуренції, структурній перебудові ринку господарювання, формуванню нового соціального прошарку підприємців – власників та появи нових бізнесменів, які є соціальною базою для суспільного розвитку загалом. На жаль, на сьогодні промислові підприємства в Україні не досить розвинені. За експертними оцінками в них працює більшість всього зайнятого населення в Україні. Рентабельність промислових підприємств у загальній сумі складає більше 5 %, а може досягати 10 % - 15 %. Для того, щоб промисловість стала невід'ємним елементом економіки України, з тими позитивними функціями, які вони виконують у розвинених країнах, треба стимулювати розвиток цієї галузі не тільки на базі одного підприємства, але й датовати усі галузі народного господарства загалом.

Приватний бізнес має найбільше представництво серед усього прошарку народного господарства, які завдяки масовості значною мірою визначають соціально - економічний і частково політичний розвиток країни. За своїм рівнем життя та соціально-економічним становищем він є потужним стимулом для економіки широкого спектра товарів і послуг. Промислове підприємство є складовою частиною народного господарства як цілісного організму функціонування. Звідси випливає, що промисловість є особливим сектором економіки країни, який створюється сукупністю підприємств і тому є специфічною формою виробництва в умовах ринку.

Основними економічними рисами підприємництва є:

- господарювання на власний ризик;
- спеціалізація на окремому виді діяльності;
- реалізація вироблених товарів (послуг) на ринку.

У промисловості трапляються банкрутства підприємств з різних причин, оскільки, йдучи на ризик, підприємець вирішує досить складну проблему конкурентоздатності продукції, але в умовах ринку не має можливості збуту. Підприємцеві, який починає власну справу, треба проводити свою діяльність при більш високих витратах, ніж підприємцеві вже існуючої фірми. Початкова вартість ставить фірму в не вигідне положення порівняно з діючою фірмою, яка вже конкурує на ринку. У зв'язку з цим фірма, яка розпочала свою підприємницьку діяльність завжди має більш високу собівартість продукції. Найбільш часті причини банкрутства підприємств у галузі промисловості - це невдачі в сфері збуту продукції, а також недостатня компетентність і відсутність досвіду продажу та виробництва у самій фірмі з боку керівництва підприємства.

Але на жаль, кількість фірм, що створюються та засновуються, не перевищує число ліквідованих та збанкрутілих на досліджуваному ринку, що є негативним фактом для економіки країни.

Але все ж таки часто промислове підприємство банкрутує не повністю, що досить важливо, а лише викупляється більш великою фірмою.

У зв'язку з цим можна виділити три моделі розвитку бізнесу:

1. Повільне розширення ділової активності серед населення України;

2. Швидкий розвиток інноваційних підприємств і перетворення їх в середні, а потім у великі компанії через поглинання менш розвинених фірм, більш розвиненими;

3. Збереження масштабів діяльності на досягнутому рівні.

Для підприємництва все більш важливою стає швидка та гнучка адаптація до невизначеного господарського середовища. Підприємці все більше усвідомлюють необхідність використання спеціалізації, особливу атмосферу зацікавленості, а також можливості, які відкриваються при виробничій кооперації: економія на масштабах, спільні науково-дослідні розробки, розділення ризику серед своїх партнерів.

Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» сприяє створенню організаційних, економічних та інших умов, необхідних для реалізації процедур відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [5]. Санація боржника до порушення справи про банкрутство - система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати засновник (учасник, акціонер) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, кредитор боржника, інші особи з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до порушення провадження у справі про банкрутство.

У західній практиці для оцінки збанкрутілих підприємств використовуються формули Альтмана, Бівера, Ліса та Таффлера:

1. Двофакторна модель Альтмана:

Модель прогнозування ризику неспроможності має вигляд:

$$Z = -0,3877 - 1,0736 K_{тл} + 0,579 K_{ЗС}$$

Відповідно до призначення основне значення в моделі має платоспроможність - показник $K_{тл}$ поточної ліквідності, ваговий коефіцієнт (індикатор) якого в 18,5 рази більше за індикатор при коефіцієнті $K_{ЗС}$. Крім того, знак при коефіцієнті $K_{тл}$ посилює спільно з вільним членом значення рейтингового числа Z .

$$K_{тл} = \text{стр } 280 (\Phi_{\text{№1}}) / \text{стр } 620 (\Phi_{\text{№1}})$$

$$K_{ЗС} = \text{стр } 480 (\Phi_{\text{№1}}) + \text{стр } 620 (\Phi_{\text{№1}}) / \text{стр } 380 (\Phi_{\text{№1}})$$

- якщо $Z < 0$, імовірність банкрутства менше 50% і далі знижується в міру зменшення Z ;

- якщо $Z = 0$, імовірність банкрутства дорівнює 50%;

- якщо $Z > 0$, імовірність банкрутства більше 50% і зростає в міру збільшення рейтингового числа Z . У цьому випадку визначальний вплив має значення коефіцієнта $K_{ЗС}$.

2. П'ятифакторна модель Альтмана має вигляд:

$$Z = 0,717 X_1 + 0,874 X_2 + 3,10 X_3 + 0,42 X_4 + 0,95 X_5,$$

$$X_1 = \text{стр } 260 (\Phi_{\text{№1}}) - (160-170-180-190-200-210) - 620(\Phi_{\text{№1}}) / \text{стр } 280 (\Phi_{\text{№1}})$$

$$X_2 = \text{стр } 80 (\Phi_{\text{№1}}) / \text{стр } 280 (\Phi_{\text{№1}})$$

$$X_3 = \text{стр } 40 (\Phi_{\text{№1}}) / \text{стр } 280 (\Phi_{\text{№1}})$$

$$X4 = \text{стр } 380 (\Phi\text{№}1) / \text{стр } 480 (\Phi\text{№}1) + \text{стр } 620 (\Phi\text{№}1)$$

$$X5 = \text{стр } 010(\Phi\text{№}2) / \text{стр } 280 (\Phi\text{№}1)$$

$Z < 1,23$ — імовірність банкрутства висока;

$Z > 1,23$ – імовірність банкрутства мала.

3. Міністерство економіки України рекомендує для своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу у прибутково працюючого суб'єкта підприємницької діяльності та вжиття випереджувальних заходів, спрямованих на запобігання банкрутству, проводити систематичний експрес-аналіз фінансового стану підприємств (фінансовий моніторинг) за допомогою коефіцієнта Бівера. Крім того, у вітчизняній економіці застосовується найбільш прийнятна система показників У. Бівера, яка дозволяє визначити незадовільну структуру балансу неплатоспроможних підприємств [6, с. 65].

П'ятифакторна модель У. Бівера або коефіцієнт Бівера:

$$Кб = (\text{Чистий прибуток} + \text{Амортизація}) / \text{Позикові кошти}$$

$$Кб = \text{стр } 80 (\Phi\text{№}1) + \text{стр } 260 (\Phi\text{№}2) / \text{стр } 480 (\Phi\text{№}1) + \text{стр } 620 (\Phi\text{№}1)$$

Коефіцієнт поточної ліквідності:

$$Ктл = \text{стр } 260 (\Phi\text{№}1) / \text{стр } 620 (\Phi\text{№}1)$$

Фінансовий леверидж:

$$Кл = (\text{Позиковий капітал} / \text{Баланс}) \cdot 100\% = \text{стр } 620 (\Phi\text{№}1) / \text{стр } 640 (\Phi\text{№}1)$$

Коефіцієнт покриття активів власними оборотними засобами:

$$Кп = (\text{Власн. капітал} - \text{Необоротні активи}) / \text{Сума активів}$$

$$Кп = \text{стр } 380 (\Phi\text{№}1) - \text{стр } 80 (\Phi\text{№}1) / \text{стр } 640 (\Phi\text{№}1)$$

Коефіцієнт характеристики оборотних активів і поточних зобов'язань:

$$Коб = \text{Оборотні активи} / \text{Поточні зобов'язання}$$

$$Коб = \text{стр } 380 (\Phi\text{№}1) - \text{стр } 80 (\Phi\text{№}1) / \text{стр } 280 (\Phi\text{№}1)$$

Таблиця 1 - Групи значень показань для п'ятифакторної моделі У. Бівера

Показник	Група 1. Добре розвинені компанії	Група 2. П'ять років до банкрутства	Група 3. Один рік до банкрутства
Коефіцієнт Бівера	0,4-0,45	0,17	-0,15
Коефіцієнт поточної ліквідності	>2	1<Ктл<2	<1
Фінансовий леверидж	≤37%	≤50%	≤80%
Коефіцієнт покриття активів власними оборотними засобами	0,4	≤0,3	≈0,06
Коефіцієнт характеристики оборотних активів і поточних зобов'язань	≤3,2	≤2	≤1

4. Чотирифакторна модель Ліса.

$$Z = 0,063 \cdot X1 + 0,092 \cdot X2 + 0,057 \cdot X3 + 0,001 \cdot X4,$$

де $X1$ - частка оборотних коштів в активах;

$X2$ - рентабельність активів за прибутком від реалізації;

X3 - рентабельність активів за нерозподіленим прибутком;

X4 - коефіцієнт покриття за власним капіталом.

X1 = стр 260 (Ф№1) / стр 620 (Ф№1)

X2 = стр 100 (Ф№2) / стр 280 (Ф№1)

X3 = стр 80 (Ф№1) / стр 280 (Ф№1)

X4 = стр 380 (Ф№1) / стр 480 (Ф№1) + стр 620 (Ф№1)

Якщо $Z > 0,037$ - ймовірність банкрутства висока;

Якщо $Z < 0,037$ - ймовірність банкрутства мала.

5. Чотирифакторна модель Таффлера.

$$Z = 0,53 \cdot X1 + 0,13 \cdot X2 + 0,18 \cdot X3 + 0,16 \cdot X4,$$

де X1 - коефіцієнт покриття: прибуток від реалізації / короткострокові зобов'язання;

X2 - коефіцієнт покриття: оборотні активи / сума зобов'язань;

X3 - частка зобов'язань: короткострокові зобов'язання / сума активів;

X4 - рентабельність всіх активів: виручка від реалізації / сума активів.

X1 = стр 100 (Ф№2) / стр 620 (Ф№1)

X2 = стр 80 (Ф№1) / стр 480 (Ф№1) + стр 620 (Ф№1)

X3 = стр 620 (Ф№1) / стр 280 (Ф№1)

X4 = стр 010 (Ф№2) / стр 280 (Ф№1)

Якщо $Z > 0,3$ - фірма має непогані довгострокові перспективи;

Якщо $Z < 0,2$ - банкрутство більш ніж ймовірно.

Розглянемо дані за роками з 2011- 2013 р.р. за підприємством ТОВ «ДЕМЗ-Інжиніринг».

Таблиця 2 - Дані за роками з 2011-2013рр. за підприємством ТОВ «ДЕМЗ-Інжиніринг»

Моделі	2011	2012	2 кв. 2013	Середнє значення	Висновок
Двофакторна Альтмана	20,32	7,38	15,47	12,87	Ймовірність банкрутства більше 50%
П'ятифакторна Альтмана	2,95	2,48	1,85	2,30	Мала ймовірність
Пятифакторна Бівера	0,01	0,04	0,02	0,02	Один рік до банкрутства
	1,02	1,03	1,01	1,02	
	97 %	94 %	97 %	96,13%	
	0,03	0,10	0,05	0,06	
	0,02	0,03	0,01	0,016	
Чотирифакторна Ліса	0,07	0,10	0,09	0,09	Висока ймовірність
Чотирифакторна Таффлера	0,37	0,51	0,32	0,39	Фірма має непогані дострокові перспективи

Висновки. Виходячи з наведених даних, оцінювати рівень банкрутства підприємств за моделями Альтмана, Бівера, Ліса, Таффлера є не зовсім коректно:

По-перше, в моделях цих авторів порушується головний принцип статистики при порівнянні з іншими підприємствам різних галузей господарства. Оскільки згідно з законом статистики можна порівнювати тільки «подібне з подібним», тобто підприємства однорідної галузі.

По-друге, дво – п'ятифакторні моделі не охоплюють аналіз усіх центрів відповідальності внутрішньої організаційної структури діяльності всього підприємства оскільки аналізуються тільки окремі статті балансу та форми №2 «Звіт про фінансові результати», інші форми звітності підприємства взагалі не використовуються

По-третє, в формулах відбувається виокремлення одних факторів впливу на підприємство серед інших, тобто розподіл і виділення більш вагових факторів. Це взагалі неможливо, оскільки впливає на подальший результат, отриманий з формули, та на висновки виведені з отриманого результату.

По-четверте, не дають більш глибоко сформулювати висновки, щодо ефективності використання грошових коштів.

По-п'яте, для розробки плану виходу підприємства з кризи формули є неповними.

План виходу підприємства з економічної кризи повинен бути комплексним з усіх напрямків фінансово-господарчої діяльності об'єднання підприємств.

Реструктуризація повинна здійснюватись шляхом об'єднання (злиття) підприємства зі створенням нової юридичної особи. Для оздоровлення фінансового становища підприємства потрібно виділити декілька основних розділів:

- план виробництва та обсягів реалізації продукції;
- впровадження технічного розвитку та організація виробництва;
- показники підвищення економічної ефективності виробництва;
- план капітального будівництва;
- план матеріально-технічного забезпечення;
- розрахунок нормативів праці та чисельності кадрів;
- розрахунок собівартості;
- фінансовий план.

Потрібно зазначити, що ефективність реалізації такої програми і поставлених цілей перед підприємством залежить також від юридичної форми реєстрації об'єднання підприємства. У нашому випадку – це створення корпорації разом з постачальниками, покупцями та підприємствами-конкурентами.

Список літератури:

1. Дорошко С.Е. Методика количественной оценки рисков, коридоров управления и эффективности организаций / С.Е. Дорошко, Г.П. Самарина, О.Д. Чадаев ; Серия: Ноосферная экономика. – Спб. : Изд-во ЭЛМОР, 2013. – 180 с.

2. Дорошко С.Е. Мировой кризис 2013-2014 г. в цифрах. Серия: Ноосферная экономика / С.Е. Дорошко, Г.П. Самарина, О.Д. Чадаев. – СПб. : Изд-во ЭЛМОП, 2012. – 141 с.
3. Дорошко С.Е. Ноосферная экономика: Кризис / С.Е. Дорошко, В.А. Чекирда, О.Д. Чадаев, Г.П. Самарина. – СПб. : ПИФ.com, 2010. – 475 с.
4. Самарина Г.П. Анализ хозяйственной деятельности предприятий строительной отрасли / Г.П. Самарина, С.Е. Дорошко. – СПб. : Изд-во СПбГЭТУ "ЛЭТИ", 2007 – 231 с.
5. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
6. Фурик В.Г. Фінанси підприємств: практикум / В.Г. Фурик, І.М. Кулик – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 94 с. – Режим доступу до книги : <http://posibnyky.vntu.edu.ua/fin/index.htm>.

Ключові слова: реструктуризація, підприємництво, банкрутство, бізнес, моделі, промислове підприємство.

Ключевые слова: реструктуризация, предпринимательство, банкротство, бизнес, модели, промышленное предприятие.

Key words: restructuring, business, bankruptcy, business, model, industrial company.

Надійшла до редакції 17.03.2014 р.